

Łukasz Kwadrans

Uniwersytet Śląski w Katowicach [lukaszkwadrans@poczta.fm]

Diagnoza, planowanie, metodyka pracy rodzinnych kuratorów sądowych

Abstrakt: Tekst jest próbą opisu i diagnozy działalności prowadzonej przez kuratorów sądowych w obszarze metodyki ich pracy na podstawie badań ogólnopolskich. Zespół powołany przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości opracował kwestionariusz ankiety, przeprowadził badanie empiryczne (aktowe) na próbie ponad 500 spraw sądowych, analizę dogmatyczną, statystyczną, komparatystyczną oraz wyników obserwacji nieuczestniczącej w zakresie wyznaczonym przedmiotem raportu. Artykuł stanowi jedynie fragment tych badań dotyczący przygotowania do pracy, diagnozy, aby przejść do wskazania na sposób planowania, ewaluacji i dobór metod pracy resocjalizacyjnej, wychowawczej czy profilaktycznej przez kuratorów rodzinnych. Z dokonanej analizy wynika, że metoda indywidualnych przypadków (*casework*) nie jest dominującym sposobem pracy z nadzorowanymi, ale jednym z popularniejszych, nawet jeśli nie dochodzi wprost do jego scharakteryzowania w prowadzonej dokumentacji. Zaś podstawową metodą oddziaływania są psychotechniki bezpośrednie – najczęściej utożsamiane z dialogiem, rozmową, perswazją, motywacją, uświadamianiem, przekonywaniem, wsparciem, a przede wszystkim rozmową wychowawczą. Kontrolowanie jest natomiast jedną z najczęstszych form oddziaływania. Opracowanie kończy przedstawienie wniosków, zaleceń, rekomendacji i wskazań metodycznych oraz propozycji rozwiązań systemowych dotyczących również możliwości podnoszenia kompetencji zawodowych.

Słowa kluczowe: Kuratorzy sądowi, diagnoza, metodyka pracy resocjalizacyjnej, ewaluacja.

Wprowadzenie

Skuteczność postępowania metodycznego zależy przede wszystkim od zasad i reguł stosowanych w procesie wychowawczym. Podstawą efektywnych oddziaływań profilaktycznych i resocjalizacyjnych są określone założenia aksjologiczne oraz teleologiczne, które powinny zostać ustalone przed odpowiednim sposobem działania. Efekty metod wychowawczych natomiast uwarunkowane są między innymi poziomem demoralizacji jednostki, sytuacją rodziny, etiologią powstałych zaburzeń osobowych i społecznych. Trzeba zwrócić także uwagę, że rozpoznanie objawów nieprzystosowania i jego typologii, a także wyjaśnienie determinantów biopsychicznych i socjokulturowych nie daje wcale gwarancji powodzenia wychowawczego. Właściwa diagnoza wieloaspektowej genezy zaburzeń przystosowania stanowi jednak zapewne pierwszy, niezbędny etap przed przystąpieniem do projektowania oddziaływań.

Poza opracowaniami dotyczącymi reguł postępowania, procedur czy metodyki pracy w kontekście obowiązujących przepisów prawa, a także wskazań nauki (Stasiak 2018), nie prowadzono dotychczas badań pozwalających na diagnozę i opis stosowanych metod pracy przez kuratorów sądowych. Wobec oczekiwań efektywności (Kwadrans 2013), a także w związku z pracami nad ustawą o kuratorach sądowych wydaje się zasadne podjęcie tych wątków w kontekście wyposażenia w odpowiednie narzędzia pracy, a także poznania rzeczywistych sposobów realizacji wykonywania orzeczeń sądów.

Dostrzegając potrzebę opisu i diagnozy działalności prowadzonej przez kuratorów sądowych w obszarze metodyki ich pracy zaprojektowano ogólnopolskie badania¹. Zespół powołany przez IWS opracował kwestionariusz ankiety, przeprowadził badanie empiryczne (aktowe) na próbie ponad 500 spraw sądowych, analizę dogmatyczną, statystyczną, komparatystyczną oraz wyników obserwacji nieuczestniczącej w zakresie wyznaczonym przedmiotem raportu. Opracowanie kończy przedstawienie wniosków *de lege lata* i sformułowanie postulatów *de lege ferenda*². W tekście zamierzam przedstawić jedynie fragment tych badań dotyczący przygotowania do pracy, diagnozy, aby przejść do wskazania na sposób planowania, ewaluacji i dobór metod pracy resocjalizacyjnej, wychowawczej czy profi-

.....

¹ Instytut Wymiaru Sprawiedliwości (dalej: IWS) na zlecenie Ministra Sprawiedliwości zorganizował i sfinansował w 2018 roku przygotowanie badań i raportu na temat: *Metody pracy wychowawczo-resocjalizacyjnej i profilaktycznej stosowane przez kuratorów sądowych wykonujących orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich*.

² <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2019/07/IWS-Kwadrans-%C5%81.-Metody-pracy-wychowawczo-resocjalizacyjnej-i-profilaktycznej-stosowane-przez-kurator%C3%B3w-s%C4%85dowych.pdf> [dostęp: 12.09.2019].

laktycznej przez kuratorów rodzinnych. Na zakończenie sformułowałem wnioski i zalecenie, rekomendacje możliwe do realizacji.

Metodyka pracy kuratorów rodzinnych – wskazania nauki, przepisy prawa, pragmatyka postępowania

Tradycyjnie w metodyce wychowania resocjalizacyjnego wyróżnia się trzy obszary oddziaływań: etiotropowe – polegające na usuwaniu przyczyn zaburzeń w zachowaniu się jednostki głównie poprzez zastosowanie nagród i upomnień, ergotropowe – polegające na wytwarzaniu motywacyjnych nawyków konkurencyjnych w stosunku do nawyków skłaniających do reakcji negatywnych oraz działania semiotropowe – służące wzmacnianiu odporności wychowanka, wzmacnianiu pożądaných rezultatów resocjalizacyjnych, osiągniętych w toku działań ergotropowych (Czapów 1978; Czapów, Jedlewski 1971).

Podjęmując decyzję dotyczącą konstrukcji projektu działania mającego na przykład na celu kształtowanie tożsamości nieletnich lub zmianę funkcjonowania systemu społecznego należy dobrać odpowiednie metody pracy resocjalizacyjnej. Pożądane jest przyjęcie takiej metody w nadzorze, która charakteryzowałaby się indywidualnym podejściem do osób i ich problemów. Takim sposobem oddziaływania jest *casework* czyli metoda pracy z indywidualnym przypadkiem. Posługując się analizą sześciu wybranych ze swej praktyki przypadków Mary Richmond wyróżniła czynności składające się na *casework*. Uznała, że przyjmują one dwie formy: wglądu i czynu. Wgląd to przede wszystkim zrozumienie indywidualności i zrozumienie środowiska. Natomiast na czyn składają się: czyny bezpośrednie, obejmujące osobiste relacje z podopiecznym oraz czyny pośrednie, zmierzające do użycia zorganizowanych sił środowisk wychowawczych, sąsiedztwa i społeczności (Bębas 2015, s. 130).

W ujęciu klasycznym wyróżniamy procedury antropotechniczne (psychotechniczne, socjotechniczne) i kulturotechniczne (Czapów 1978; Czapów, Jedlewski 1971; Pytka 2005). W psychotechnice kurator stara się oddziaływać na podopiecznego/rodzinę poprzez doradzanie (odradzanie), przekonywanie, tłumaczenie, rozmowę i dyskusję. Jest to metoda oparta na bezpośrednim kontakcie i tak zwanej technice wpływu osobistego. Polega ona na oddziaływaniu za pomocą przykładu własnej postawy (zachowania) w stosunku do kogoś lub czegoś. W socjotechnice wychowawczej narzędziem pracy wychowawczej jest grupa, wykorzystywana przez kuratora sądowego w celu osiągnięcia przyjętych celów (stosowana na przykład w pracy z nieletnimi w ośrodku kuratorskim). Do oddziaływań socjotechnicznych można zaliczyć: różnego rodzaju treningi grupowe (trening intra- i interpersonalny, psychoterapia grupowa, terapia rodzinna) oraz metody oparte na społeczeństwie i na społeczeństwo ukierunkowane (praca na rzecz niepełnosprawnych, praca społecznie użyteczna, społeczność terapeutyczna) (Czapów 1978;

Czapów, Jedlewski 1971; Jaworska 2012). W metodach opartych na kulturotechnice można posługiwać się elementami kultury traktowanymi jako narzędzie realizacji celów wychowawczych. To sposób postępowania wykorzystujący jako narzędzie oddziaływania jakiś element kultury. To także różnego rodzaju działania obejmujące swym zakresem religię, sport, plastykę, muzykę, teatr, sztukę, architekturę, turystykę, aktywizację zawodową (Czapów, Jedlewski 1971; Konopczyński 2006, 2009; Pytka 2005).

Zaplanowane w tym momencie procesu działania powinny prowadzić do wyeliminowania zachowań niepożądanych (w kontekście samego podmiotu, jak i otaczającego go środowiska). Natomiast w przypadku diagnozy pozytywnych obszarów należałoby sprecyzować możliwe, dostępne sposoby utrzymania dotychczasowego stanu rzeczy oraz efektywnej stymulacji podnoszącej poziom satysfakcji. Uwzględniając potencjał podmiotu oddziaływań, można próbować modyfikować dotychczasowy sposób funkcjonowania na taki, który przyniesie większe korzyści dla jednostki oraz jej otoczenia społecznego (Bajkowski 2010, 2013).

Wobec powyższego w diagnozie w naukach praktycznych, w których fundamentalnym problemem jest to, jak przekształcić – usprawnić – rzeczywistość wychowawczą, można zastosować dwie strategie postępowania. Pierwsza strategia będzie dotyczyła racjonalnych działań mających na celu zapobieganie nieprawidłowym zjawiskom społecznym czy usuwanie tych zakłócających funkcjonowanie systemu lub podsystemu społecznego. Druga strategia – udoskonalająca – dotyczy kreatywnego stymulowania zjawisk społecznych; kreowania takiego systemu, który będzie odpowiadał określonej normie, wzorom systemów działających w ramach przyjmowanego układu odniesienia pedagogiki, zgodnego z przyjętą koncepcją teoretyczną, założeniami aksjologicznymi i teleologicznymi.

Zgodnie z obowiązującym prawem do zadań powierzonych kuratorom rodzinnym zastosowanie mają m.in. przepisy Kodeksu postępowania cywilnego, Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (tekst jedn.: Dz.U. z 2015 r. poz. 2082 ze zm.), ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 487 z późn. zm.) oraz ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jedn.: Dz.U. z 2016 r. poz. 1654). Akty wykonawcze, które wskazują obowiązki i zadania kuratorów rodzinnych, jednak nie precyzują metodyki ich wykonywania, poza terminami, a także czynnościami o charakterze administracyjno-kontrolnym, to m.in.:

- rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych,
- rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 czerwca 2014 r. w sprawie nadzoru nad nieletnim (Dz.U. poz. 855),
- rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 sierpnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu przeprowadzania wywiadów środowiskowych o nieletnich (Dz.U. Nr 90, poz. 1010),

- rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 kwietnia 2012 r. w sprawie warunków i sposobu przeprowadzania badań na obecność alkoholu lub innego środka użytego w celu wprowadzenia się w stan odurzenia w organizmie nieletniego (Dz.U. poz. 468),
- rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 października 2001 r. w sprawie ośrodków kuratorskich,
- rozporządzenie Ministrów Sprawiedliwości oraz Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 7 maja 1983 r. w sprawie zasad i trybu wykonywania nadzoru nad osobami, w stosunku do których orzeczonego został obowiązek poddania się leczeniu odwykowemu (Dz.U. Nr 25, poz. 110).

Ponadto kuratorzy rodzinni podejmują działania w związku z ustawą o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (tj. Dz.U. z 2015 r. poz. 1390), poprzez uczestniczenie w pracach zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych.

Liczba i problematyka wyżej wymienionych aktów prawnych wskazują na szeroki i różnorodny zakres obowiązków oraz zadań powierzanych kuratorom sądowym. Standardy pracy kuratorów zawodowych zostały określone rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2003 r. w sprawie standardów obciążenia pracą kuratora zawodowego (Dz.U. Nr 116, poz. 1100), które wskazuje kuratorom wykonującym orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich na prowadzenie do 100 spraw, w tym 50 własnych.

Tabela 1. Kuratorzy rodzinni. Liczba prowadzonych spraw (na 31.12.2018)

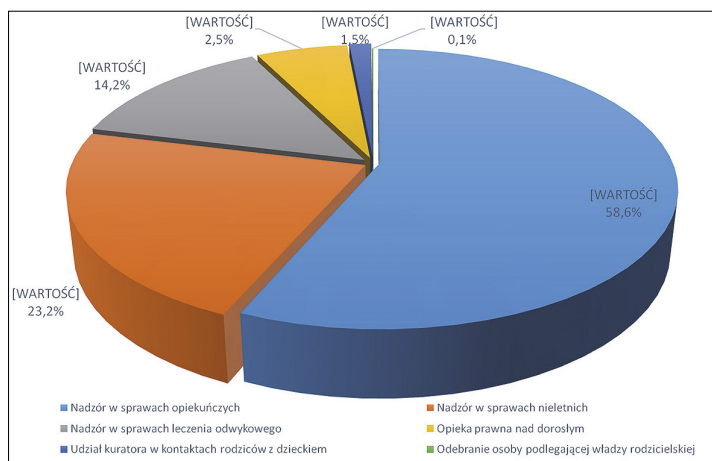
Sprawy ogółem	Nadzory	Inne sprawy	Wywiady środowiskowe
135 364	127 003	8 361	335 353

Źródło: Ministerstwo Sprawiedliwości, Departament Strategii i Funduszy Europejskich, Sprawozdanie z działalności kuratorskiej służby sądowej MS-S40 za 2018 r.

Do obowiązków kuratorów rodzinnych, jak wskazywaliśmy wcześniej, należy m.in.: sprawowanie nadzorów w sprawach opiekuńczych, w sprawach nieletnich, nadzór nad osobami zobowiązanymi do leczenia uzależnienia alkoholowego, udział kuratora w kontaktach rodziców z małoletnimi dziećmi, odbieranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej, kontrola zobowiązań nałożonych na nieletnich i rodziców, składanie wniosków do sądu o wszczęcie postępowań incydentalnych, udział w posiedzeniach sądu, udział w pracach zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych.

Ogólnie sformułowane obowiązki, to te wynikające z ustawy o kuratorach sądowych (art. 11):

- 1) występowanie w uzasadnionych wypadkach z wnioskiem o zmianę lub uchylenie orzeczonego środka,
- 2) przeprowadzanie na zlecenie sądu lub sędziego wywiadów środowiskowych,



Wykres 1. Struktura spraw wykonywanych przez kuratorów rodzinnych

Źródło: Dane na podstawie sprawozdania MS-S40 r. z działalności kuratorskiej służby sądowej na 30 czerwca 2019 r. Całkowity procent spraw wykonywanych przez kuratorów społecznych w ogólnej liczbie spraw wykonywanych przez kuratorów sądowych wynosi 68,1% wobec 31,9% spraw wykonywanych przez kuratorów zawodowych. Oprac. S. Stasiorowski.

- 3) współpraca z właściwym samorządem i organizacjami społecznymi, które statutowo zajmują się opieką, wychowaniem, resocjalizacją, leczeniem i świadczeniem pomocy społecznej w środowisku otwartym,
- 4) organizacja i kontrola pracy podległych kuratorów społecznych oraz innych osób, uprawnionych do wykonywania dozorów lub nadzorów,
- 5) sygnalizowanie sądowi przyczyn przewlekłości postępowania wykonawczego lub innych uchybień w działalności pozasądowych podmiotów wykonujących orzeczone środki.

Wykonując swoje obowiązki służbowe, kurator sądowy ma prawo do (art. 9 i art. 87 ust. 3):

- 1) odwiedzania w godzinach od 7⁰⁰ do 22⁰⁰ osób objętych postępowaniem w miejscu ich zamieszkania lub pobytu, a także w zakładach zamkniętych,
- 2) żądania okazania przez osobę objętą postępowaniem dokumentu pozwalającego na stwierdzenie jej tożsamości,
- 3) żądania niezbędnych wyjaśnień i informacji od podopiecznych objętych dozorem, nadzorem lub inną formą kontroli zleconej przez sąd,
- 4) przeglądania akt sądowych i sporządzania z nich odpisów w związku z wykonywaniem czynności służbowych oraz dostępu do dokumentacji dotyczącej podopiecznego i innych osób objętych postępowaniem,
- 5) żądania od Policji oraz innych organów lub instytucji państwowych, organów samorządu terytorialnego, stowarzyszeń i organizacji społecznych w zakresie ich działania, a także od osób fizycznych pomocy w wykonywaniu czynności służbowych.

W Ustawie o kuratorach sądowych wskazano, że kuratorzy wykonują swoje zadania w środowisku otwartym, w miejscu zamieszkania podopiecznych, na terenie zamkniętych zakładów i placówek ich pobytu, w szczególności na terenie zakładów karnych, placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz leczniczo-rehabilitacyjnych (art. 3). W związku z powyższym kuratorzy realizują swoje obowiązki służbowe przede wszystkim w terenie, ale pełnią również dyżury sądowe ustalone przez prezesa sądu rejonowego po zasięgnięciu opinii kierownika zespołu. Czas pracy kuratora zawodowego określony jest wymiarem jego zadań (art. 13). Kuratorzy sądowi, pracując w określonym terenie, współpracują nie tylko z podopiecznymi i ich rodzinami, lecz również z organizacjami samorządowymi i pozarządowymi, władzami lokalnymi, placówkami i instytucjami państwowymi, które statutowo zajmują się opieką, wychowaniem, resocjalizacją, leczeniem i świadczeniem pomocy społecznej w środowisku otwartym. Podejmują działania mające na celu pomoc i wsparcie osób poddanych ich pieczy oraz szeroko rozumiane działania profilaktyczne (np. przez aktywny udział w tworzeniu i działalności lokalnych placówek pomocowych, wychowawczych lub resocjalizacyjnych). Podopiecznymi kuratorów są osoby, których dotyczy postępowanie (art. 3 ust. 2). W odniesieniu do kuratorów rodzinnych, do podopiecznych możemy zaliczyć: nieletnich oraz małoletnich i ich rodziców, osoby wymagające ustanowienia opieki prawnej (małoletnie i pełnoletnie – całkowicie ubezwłasnowolnione), jak również osoby zobowiązane do podjęcia leczenia odwykowego. W każdym orzeczeniu sądu jednoznacznie wskazane są osoby, których dotyczy postępowanie i które będą adresatami oddziaływań kuratora.

Z uwagi na charakter i wagę wykonywanych zadań oraz zakres odpowiedzialności za osoby poddane pieczy kuratora wobec kandydatów do tego zawodu stawiane są wysokie wymagania dotyczące właściwego wykształcenia, kompetencji psychologicznych, zdolności intelektualnych, moralnych i etycznych, profesjonalnej wiedzy, zdrowia fizycznego i psychicznego. Jednak poza praktyką podczas aplikacji kuratorskiej, która jest ogólnie określona w ustawie, a realizowana na poziomie okręgów sądowych, nie ma możliwości rozwijania metodyki pracy kuratora sądowego. Kuratorem zawodowym może być mianowany ten, kto m.in.: posiada obywatelstwo polskie i korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich; jest nieskazitelnego charakteru; jest zdolny ze względu na stan zdrowia do pełnienia obowiązków kuratora zawodowego; ukończył wyższe studia magisterskie z zakresu nauk pedagogiczno-psychologicznych, socjologicznych lub prawnych albo inne wyższe studia magisterskie i studia podyplomowe z zakresu nauk pedagogiczno-psychologicznych, socjologicznych lub prawnych (art. 5). Nie ma tu mowy o przygotowaniu metodycznym do pełnienia obowiązków związanych z nadzorami nad podopiecznymi. Brakuje centralnej aplikacji, prowadzonej np. przez podmiot, który byłby do tego najlepiej przygotowany, tj. Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury. Zazwyczaj bowiem przebieg aplikacji (prowadzonej na poziomie okręgu bądź apelacji), a zatem praktyczna nauka zawodu,

jak i przygotowanie teoretyczne dotyczy procedur związanych z wykonywaniem przepisów prawa, a nie zawiera wskazań metodycznych wynikających z dorobku naukowego takich dyscyplin jak psychologia lub pedagogika. Również popularna i ważna publikacja stanowiąca kompendium wiedzy zarówno dla przyszłych kandydatów do zawodu, jak i aplikantów czy kuratorów sądowych jest przede wszystkim odwołaniem do obowiązujących przepisów, procedur, zaleceń (Stasiak 2018). Wśród nielicznych publikacji na temat metodyki pracy kuratorów sądowych wyróżnić można m.in. *Wybrane programy resocjalizacyjne w praktyce kuratorów sądowych* (Wirkus 2017).

Przed przystąpieniem do wykonywania obowiązków zarówno kurator zawodowy, jak i społeczny składają ślubowanie, w którym zobowiązują się powierzone obowiązki kuratora sądowego wykonywać zgodnie z prawem, sumiennie i rzetelnie, a w postępowaniu kierować się zasadami etyki zawodowej, mając na względzie dobro Rzeczypospolitej Polskiej i dobro osób podlegających ich pieczy (art. 6 i 85). Owe etyczne standardy zawodu kuratora oraz moralny wymiar jego pracy jako osoby zaufania publicznego, sformalizowała Krajowa Rada Kuratorów w Kodeksie etyki kuratora sądowego (Kodeks... 2018; Samek 2013, s. 129–142), który został uchwalony w związku z art. 46 ust. 1 pkt. 1 ustawy o kuratorach sądowych.

Kodeks Etyki Kuratora Sądowego w art. 5 wskazuje na dowolność doboru metod pracy przez kuratora sądowego: realizując swoje ustawowe zadania kurator sądowy ma swobodę wyboru metod i środków oddziaływania, zgodnych z aktualnym stanem wiedzy z zakresu pedagogiki, psychologii i resocjalizacji oraz pracy socjalnej. Jedynie dwa wspomniane wyżej rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości: z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych i z dnia 26 lutego 2013 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych oraz dodatkowo rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 czerwca 2014 r. w sprawie nadzoru nad nieletnim, zawierają wskazania odnośnie do pewnych obowiązków administracyjnych pracy i terminów ich wykonywania. Natomiast tylko w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 października 2001 r. w sprawie ośrodków kuratorskich znajdują się wskazania dotyczące metodyki (właściwie jedynie wymieniono w nim metody pracy, zadania i sposoby ich realizacji).

Badania własne, procedura

We wstępnej części badań, których wyniki prezentowane są w niniejszym opracowaniu, uwzględniając cele projektu, przeprowadzono pilotaż. Dzięki temu można było poprawić narzędzie w formie kwestionariusza ankiety, dookreślić zadania kuratorów sądowych i wskazać podstawowe grupy podopiecznych, wobec

których orzekany jest nadzór kuratora sądowego – z wykorzystaniem statystycznej analizy orzecznictwa na podstawie MS-S 40³ oraz innych danych. Określono podstawowe grupy: nadzorowanych nieletnich z uwagi na przyczyny zastosowania nadzoru, podopiecznych w nadzorze opiekuńczym z uwagi na przyczynę ograniczenia władzy rodzicielskiej, rodzajów prowadzonych nadzorów w sprawach nieletnich oraz innych środków wychowawczych stosowanych w ramach ustawy przy udziale kuratorów sądowych. Istotne dla celu badań było przede wszystkim określenie podstawowych zadań i metod pracy kuratorów sądowych przy wykonywaniu środka wychowawczego w postaci nadzoru kuratora sądowego, skierowania do ośrodka kuratorskiego, nadzorów w sprawach opiekuńczych, nadzorów nad sposobem leczenia odwykowego przeciwalkoholowego. Przedmiot zainteresowania stanowiły dla prowadzących badanie również nadzory tymczasowe, ich cel oraz sposób prowadzenia, metody stosowane przez kuratorów sądowych. Dokonana została analiza liczby spraw, rodzaju czynności wykonywanych przez kuratorów sądowych w okręgach sądowych – analiza danych statystycznych. Pozwoliło to na rzetelny wybór okręgów sądowych, z których zamierzano pozyskać akta wykonawcze kuratorów sądowych, następnie zwrócono się do tych sądów o akta przez IWS. Dobór próby dotyczył akt nadzorów (kuratorów zawodowych lub społecznych) kolejno zakończonych spraw w 2017 r. (od 31 grudnia wstecz). Cztery główne rodzaje akt w określonych proporcjach stanowiły: 1) Opm; 2) Nwk, 3) Alk, 4) akta wykonawcze spraw z zastosowaniem wobec nieletniego środka wychowawczego w postaci skierowania do ośrodka kuratorskiego. Analizie poddano ponad 500 akt spraw z różnych kategorii i okręgów sądowych, z czego 260 spraw Opm (47%), 160 spraw Nwk (29%), 65 spraw Alk (12%), 65 akt wykonawczych spraw z zastosowaniem wobec nieletniego środka wychowawczego w postaci skierowania do ośrodka kuratorskiego (12%). Próba została dobrana z około 10% zapasem związanym z możliwą niepełną realizacją. Opracowano wyniki badań aktowych i podsumowanie. Podjęto próbę określenia metod i technik zbierania danych, informacji do diagnozy i wywiadów środowiskowych, a także metod i technik stosowanych przez kuratorów sądowych. Celem bowiem było wskazanie, czy kuratorzy sądowi prowadzą zróżnicowane oddziaływania resocjalizacyjno-wychowawcze oparte na metodach dostosowanych do konkretnej kategorii nieletnich zagrożonych demoralizacją lub dopuszczających się popełnienia czynów karalnych oraz w nadzorach opiekuńczych i nad sposobem leczenia odwykowego przeciwalkoholowego.

.....

³ Ministerstwo Sprawiedliwości, Departament Strategii i Funduszy Europejskich, Sprawozdanie z działalności kuratorskiej służby sądowej MS-S40.

Analiza badanych spraw diagnoza w pracy kuratorów sądowych

Przed szczegółową prezentacją danych uzyskanych podczas analizy akt zasadne wydaje się odniesienie do pewnych generalnych informacji na temat prowadzonych postępowań wykonawczych. Najczęściej przyczyną wszczęcia postępowania przez sąd, a tym samym pełnienia nadzoru, było zagrożenie demoralizacją (32,6%), dysfunkcje rodziny (33,2%), uzależnienia (29,8%), niewydolność wychowawcza (23,8%), czyny karalne (16,6%), przemoc w rodzinie (16,4%). Wydawało się, że zmienną, która może wpływać na sposób i dobór stosowanych metod pracy przez kuratorów sądowych będzie sytuacja zmiany prowadzącego nadzór. Jednak, jak się okazało, pozostawało to bez wpływu na rodzaj stosowanych metod, ich liczbę czy właściwy dobór. Dodatkowo należy przyznać, że ta zmiana stanowiła dla wszystkich rodzajów spraw niecałe 30%. W ponad 70% spraw nadzór sprawował jeden kurator sądowy. Sąd zazwyczaj określał częstotliwość składania sprawozdań z nadzoru (57,2%), a jeśli nie (42,8%), to przyjmowano 6-miesięczne interwały, a niekiedy nawet 3-miesięczne na złożenie informacji przez kuratora sądowego z pełnionego nadzoru. Zauważalna jest odmiennosc w tym zakresie wynikająca ze specyfiki lokalnej związanej czy to z orzecznictwem, czy też jego wykonywaniem przez kuratorów sądowych.

Zrezygnowano zatem z korelacji i odnoszenia się do zmiennych niezależnych zawartych w części metryczkowej kwestionariusza ankiety. Wymaga to bowiem obszerniejszego potraktowania tematu niż raport z badań. Natomiast za najważniejsze uznano zmienne dotyczące zagadnień metodyki pracy kuratorów sądowych.

Z badań wynika, że aktywność diagnostyczna kuratorów sądowych opierała się przede wszystkim na przeprowadzaniu wywiadów (93,6%) i wywiadów środowiskowych (54,2%), obserwacji (70,6%) i analizie akt (56,8%) oraz dokumentów zastanych, opinii, orzeczeń (33%). Tak zakładano również przed podjęciem badań. Rzadko wykorzystywane bywają na tym wstępnym etapie narzędzia standaryzowane, testy, ankiety itp. (0,8%). Kontakt kuratora sądowego z podopiecznym polegał przede wszystkim na kontroli (75,8%), rozmowie na wskazany temat (66,2%). Dopiero na kolejnych miejscach wskazywane są takie elementy pracy, jak: doradztwo, wspieranie, informowanie (35,8%) lub wywiad motywujący (35,6%). Z analizy akt wynika również, że zastosowanie mają wywiady zbiorowe (9,4%) i dialog (10,2%). Natomiast zgromadzone dane wskazywały, że spotkania z podopiecznymi odbywały się zazwyczaj w miejscu ich zamieszkania (85,4%). Rzadziej kontakt z osobami nadzorowanymi bądź członkami ich rodzin odbywał się w innych miejscach, jak: sąd (6%), szkoła (2,2%), placówka leczniczo-rehabilitacyjna (0,6%), miejsce pracy (0,4%).

Planowanie – ewaluacja – metody pracy rodzinnych kuratorów sądowych

Konstruując narzędzie do badań aktowych w postaci kwestionariusza ankiety członkowie zespołu chcieli głównie (zgodnie ze zleceniem) zweryfikować czy w dokumentach (sprawozdaniach, kartach czynności, opiniach o podopiecznych) odnajdą sformułowane plany pracy. Ważne było nie tylko jedynie potwierdzenie układania planów oddziaływań resocjalizacyjno-wychowawczych i profilaktycznych, ale również ich ewentualna ewaluacja, a przede wszystkim metody pracy w nich zawarte.

Wskazać można, że w około połowie analizowanych akt kuratorzy sądowi formułowali plan pracy w sprawach opiekuńczych, nadzoru nad nieletnim i nadzoru nad sposobem leczenia odwykowego przeciwalkoholowego. W dokumentacji, najczęściej w sprawozdaniach z objęcia nadzoru nad sposobem wykonywania władzy rodzicielskiej przez kuratora sądowego, plan pracy z podopiecznymi pojawiał się w 53,6% badanych akt, w 32,5% spraw dodatkowo odnoszono się do pierwotnego planu i dokonywano jego modyfikacji. Znamienne jest jednak, że aż w prawie 11% badanych akt nie odnaleziono w sprawozdaniach wyraźnej konstrukcji planu pracy z rodziną. Około 3% akt nie zawierało planu w ogóle.

W sprawozdaniach z objęcia nadzoru nad nieletnim przez kuratora sądowego plan pracy z podopiecznymi pojawiał się w 49,7% badanych akt, w 24,1% spraw dodatkowo odnoszono się do pierwotnego planu i dokonywano jego modyfikacji. Niepokojące jest to, że w ponad 20% badanych akt nie odnaleziono w sprawozdaniach wyraźnej konstrukcji planu pracy z nieletnim. Około 6% akt nie zawierało planu wcale. Należy wskazać, że przyjęcie planu pracy z nieletnim jest wymogiem wynikającym z rozporządzenia.

W sprawozdaniach z objęcia, a także dokumentujących przebieg nadzoru nad sposobem leczenia odwykowego przeciwalkoholowego przez kuratora sądowego, plan pracy z uczestnikiem pojawiał się w 55,8% badanych akt, w 26,9% spraw dodatkowo odnoszono się do pierwotnego planu i dokonywano jego modyfikacji. Natomiast w ponad 13% badanych akt nie odnaleziono w sprawozdaniach wyraźnej konstrukcji planu pracy z uczestnikiem. Około 4% akt nie zawierało planu wcale.

Na podstawie analizowanej w badaniach aktowych dokumentacji przygotowywanej z objęcia nadzoru bądź jego przebiegu w sprawach *opiekuńczych*, *nieletnich*, *alkoholowych*, plan pracy z podopiecznymi pojawiał się średnio w 52,3% badanych akt, w 28,5% spraw dodatkowo odnoszono się do pierwotnego planu i dokonywano jego modyfikacji. Znamienne jest, że jednak aż w ponad 15% badanych akt nie odnaleziono w sprawozdaniach wyraźnej konstrukcji planu pracy z rodziną. Dodatkowo ponad 4% akt wogóle nie zawierało planu.

Konstruowanie planu pracy z podopiecznymi jest oczekiwane i najczęściej wymagane ze względu na obowiązujące przepisy, a także wynika z metodyki pracy kuratora sądowego. Jednak prowadzenie ewaluacji działań przez samego kuratora sądowego, albo przez zespół kuratorów lub superwizora (co jest bardziej pożądane), daje większą pewność właściwego doboru metod pracy resocjalizacyjno-wychowawczej i profilaktycznej. Poniżej odniosę się do tego zagadnienia i zaprezentuję wyniki badań aktowych w zakresie pytania o ewaluację planu pracy przez kuratorów sądowych w trzech interesujących mnie kategoriach spraw (Opm, Nwk, Alk).

W analizowanych aktach spraw opiekuńczych rzadko, bo jedynie w niecałych 12% przypadków, dokonano ewaluacji planowanych oddziaływań resocjalizacyjno-wychowawczych. W prawie 85% analizowanych akt kuratorzy sądowi nie odnosili się do wcześniej zaplanowanych w kartach czynności lub sprawozdaniach planów, nie dokonywali oceny skuteczności podejmowanych oddziaływań i nie zmieniali metod pracy czy nie poddawali żadnej refleksji prowadzonych czynności, a także nie przedstawiali zmian w sytuacji podopiecznych.

Nieco lepiej sytuacja wyglądała w dokumentach nadzorów w sprawach nieletnich, bo prawie 15% akt zawierało informacje o ewaluacji planów pracy z podopiecznym. Znamienne jest jednak, iż w ponad 85% analizowanych akt nie odnaleziono odniesienia do wcześniej konturowanych planów, realizowanych działań i pracy z nieletnim. Kolejny raz wypada wskazać, że jest to konkretnie wskazane i wymagane w związku z obowiązującym, a przywoływanym wcześniej rozporządzeniem.

Najmniejszy odsetek akt nadzoru, w których odnaleziono elementy ewaluacji planu pracy, dotyczył spraw o leczenie odwykowe przeciwalkoholowe, akt takich było jedynie niecałe 6%. Natomiast ponad 94% analizowanych akt nie zawierało żadnych odniesień do wcześniej konstruowanych i zamierzonych form oddziaływania na uczestników. Daleko idącym wnioskiem jest zwrócenie uwagi na celowość stosowania nadzoru kuratora sądowego w kontekście orzekania przez sądy przymusowego leczenia odwykowego przeciwalkoholowego. W tym zakresie pojawia się bowiem wiele problemów natury praktycznej dotyczących na przykład odmowy udzielania informacji przez zakłady leczenia odwykowego czy samych terapeutów.

Na podsumowanie tej części chcę wskazać, że średnio we wszystkich badanych kategoriach spraw, na podstawie analizy akt stwierdzono elementy ewaluacji planów pracy w nieco ponad 12% przypadków. Wydaje się to niepokojąca tendencja, szczególnie że diagnoza i prognoza w resocjalizacji winny mieć charakter ciągły.

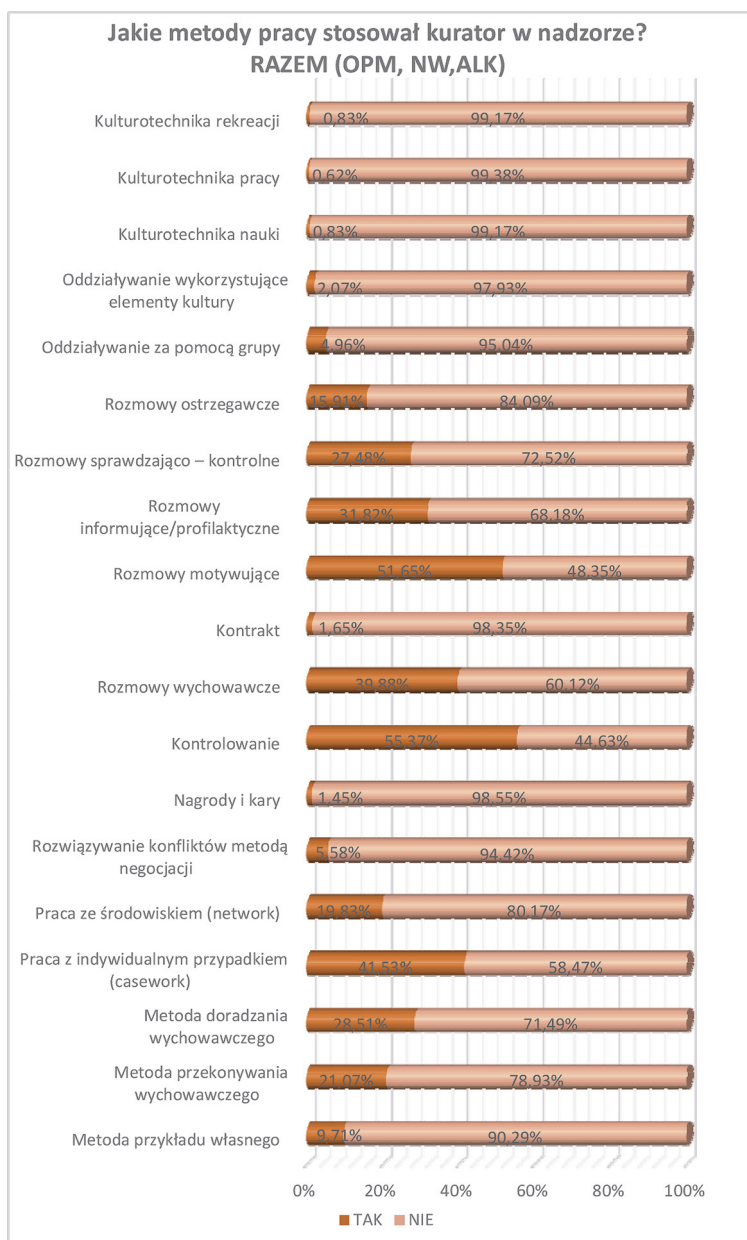
Podstawowym celem opisywanych badań aktowych było ustalenie najczęściej stosowanych metod pracy resocjalizacyjno-wychowawczej i profilaktycznej kuratorów sądowych. Jednak zespół szukał również odpowiedzi na pytanie, czy zostaną potwierdzone różnice w podejściu metodycznym wobec podopiecznych w prowa-

dzeniu spraw różnych kategorii oraz czy będzie dostrzegalna dominacja metody indywidualnych przypadków, czy może ujawnią się także inne podejścia, łącznie z klasycznymi metodami pedagogiki resocjalizacyjnej. Spodziewano się także, że wśród różnych podejść metodycznych dominującym sposobem oddziaływania będzie przykład własny, a najczęściej kuratorzy sądowi będą kontrolować zobowiązania nałożone przez sąd i nadzory będą miały wymiar kontrolno-represyjny. Zakładano również, że kuratorzy sądowi przeprowadzają szereg rozmów z podopiecznymi o charakterze ostrzegawczym, wychowawczym, motywującym czy informacyjnym. Ponadto postanowiono podjąć próbę analizy, czy w pracy z podopiecznymi korzystano z metod pracy grupowej lub kulturotechnik.

Analiza sprawozdań i innych dokumentów pochodzących z akt opiekuńczych potwierdziła, że dominujące metody pracy kuratorów sądowych w tej kategorii spraw to kontrolowanie (60,8%), rozmowy motywujące (53,2%), a dopiero na trzecim miejscu *casework* (38,8%). Nie potwierdzono korzystania z kulturotechnik, a metody grupowe były marginalnie wykorzystane. Oddziaływanie zawierające elementy kultury stanowiło 0,42%, podobnie oddziaływanie za pomocą grupy. Rozmowy ostrzegawcze wykorzystywane były w 15,5% spraw, rozmowy sprawdzająco-kontrolne w 26,6%, rozmowy informujące/profilaktyczne w 34,6%. Kontrakt nie pojawił się w ogóle w analizowanych aktach. Rozmowy wychowawcze stanowiły 32,1%, nagrody i kary 0,4%, rozwiązywanie konfliktów metodą negocjacji 6,3%, praca ze środowiskiem (*network*) 22,4%, metoda doradzania wychowawczego 33,3%, metoda przekonywania wychowawczego 18,1%, metoda przykładu własnego 11,4%.

Podczas analizy akt w sprawach związanych z nadzorem nad nieletnim dostrzeżono, że dominującym podejściem metodycznym było stosowanie rozmów wychowawczych (56,4%), na drugim miejscu kontrolowanie (46,7%), równie często stosowano rozmowy motywujące (44,6%). Dopiero na czwartym miejscu znalazła się praca z indywidualnym przypadkiem (43,6%). Nieco rzadziej, ale jednak, wykorzystywano kulturotechniki i nieco częściej metody pracy grupowej 11,8% (szczególnie w przypadku wykonywania środka wychowawczego w postaci skierowania do ośrodka kuratorskiego). Oddziaływanie zawierające elementy kultury stanowiło 4,6%, kulturotechniki rekreacji 2,1%, kulturotechniki pracy 1,%, kulturotechniki nauki 2,1%. Rozmowy ostrzegawcze wykorzystywane były w 14,9% spraw, rozmowy sprawdzająco-kontrolne w 27,2%, rozmowy informujące/profilaktyczne w 28,2%. Kontrakt w analizowanych aktach spraw nieletnich pojawiał się w 4,1% postępowań wykonawczych. Nagrody i kary stanowiły 0,4%, rozwiązywanie konfliktów metodą negocjacji 5,1%, praca ze środowiskiem (*network*) 19,5%, metoda doradzania wychowawczego 27,7%, metoda przekonywania wychowawczego 28,2%, metoda przykładu własnego 9,7%.

W przypadku nadzorów w sprawach o leczenie odwykowe przeciwalkoholowe z analizy akt wynikało, że najczęściej stosowane metody pracy kuratorów sądowych to rozmowy motywujące (71,6%), podejście kontrolujące (63,5%), na



Wykres 2. Metody pracy stosowane przez kuratora sądowego w nadzorach (Opm, Nwk, Alk)

Źródło: oprac. własne.

trzecim miejscu praca z indywidualnym przypadkiem (46,6%). Nie potwierdzono wykorzystania kulturotechnik, metody kontraktu czy pracy grupowej. Rozmowy ostrzegawcze wykorzystywane były w 21,2% spraw, rozmowy sprawdzająco-kontrolne w 32,7%, rozmowy informujące/profilaktyczne w 32,7%. Kontrakt nie pojawił się w ogóle w analizowanych aktach. Rozmowy wychowawcze stanowiły 13,5%, nagrody i kary nie były stosowane, rozwiązywanie konfliktów metodą negocjacji 3,9%, praca ze środowiskiem (network) 9,6%, metoda doradzania wychowawczego 9,6%, metoda przekonywania wychowawczego 7,7%, metoda przykładu własnego 1,9%.

Poniższy wykres jest podsumowaniem badań aktowych w zakresie metod stosowanych przez kuratorów sądowych we wszystkich kategoriach spraw. Wyraźnie widać, że najczęściej wykorzystywane było kontrolowanie (55,4%), rozmowy motywujące (51,7%) i praca metodą indywidualnych przypadków (*casework*) – 41,5%.

Podsumowanie, wnioski i rekomendacje

We wnioskach przede wszystkim należy zasygnalizować potrzebę zmian, które są niezbędne w kuratorskiej służbie sądowej, a szczególnie w kurateli rodzinnej. Trzeba zwrócić uwagę na właściwą diagnozę, która pozwala na dobór odpowiednich metod pracy resocjalizacyjno-wychowawczej i profilaktycznej, a także zmiany organizacyjne, wprowadzenie specjalizacji, ewaluacji oraz superwizji, odpowiedni *feedback* w postaci precyzyjnych wskazań do pracy. Poza tym szczególnie ważne może być wykorzystanie ośrodka kuratorskiego jako formy pracy z podopiecznymi, ich rodzinami oraz współpracy ze środowiskiem lokalnym. Idea funkcjonowania tej szczególnej instytucji przy każdym sądzie rejonowym jest możliwa do zrealizowania. Placówka ta mogłaby stać się rozwinięciem zdolności działania zespołów kuratorskiej służby sądowej, wyposażając je w możliwości prowadzenia działalności diagnostycznej, a także wielu metod pracy niedostępnych w nadzorach, jak wykorzystanie kulturotechniki czy dynamiki grupowej w pracy z rodziną. Ośrodek kuratorski mógłby stać się elementem systemu wczesnego reagowania na zjawiska społecznie patologiczne w wymiarze mikro i mezo, a także punktem interwencji kryzysowej, instytucją wspomagającą kuratelę rodzinną oraz placówką lokalnego wsparcia osób zagrożonych niedostosowaniem społecznym. Wnioski te zostaną poniżej rozwinięte i uzasadnione.

Preferowane metody stosowane przez kuratorów sądowych i ich efektywność

Pomimo przeprowadzenia szczegółowych badań, nie można precyzyjnie wskazać, które konkretnie metody oddziaływań wykorzystywane przez kuratorów są

dowych wobec podopiecznych w trzech głównych kategoriach spraw z nadzorem prowadziły do pożądanego społecznie skutku ich działalności, np. wypełnienia zobowiązań nałożonych przez sąd, właściwego pełnienia władzy rodzicielskiej, wykonania środka wychowawczego i zmiany zachowania nieletniego czy powstrzymywania się od spożywania alkoholu i ukończenia terapii przez uczestnika.

Ustawa o kuratorach sądowych wymienia wśród zadań kuratora sądowego te o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, zaś inne przepisy ogólne wskazują na konkretne zadania, których opisu dokonałem w pierwszej części. Obecnie bezpośrednią pracę z podopiecznymi wykonuje 2067 rodzinnych zawodowych kuratorów sądowych, wspieranych przez 11 885 kuratorów społecznych. Każdy z nich, w każdym powierzonym mu przypadku dokonuje autonomicznego wyboru stosownej, konkretnej metody i sposobu pracy wobec łącznej liczby około 313 000 osób pozostających pod ich oddziaływaniem. Taki sposób pracy umożliwia prowadzenie zindywidualizowanych oddziaływań, z reguły w ramach ogólnej metody pracy, określanej mianem metody indywidualnych przypadków (*casework*). Z dokonanej analizy wynika, że nie jest to dominujący sposób pracy z nadzorowanymi, ale jeden z popularniejszych, nawet jeśli nie dochodzi wprost do jego scharakteryzowania w prowadzonej dokumentacji. Zaś podstawową metodą oddziaływania są psychotechniki bezpośrednie – najczęściej utożsamiane z dialogiem, rozmową, perswazją, motywacją, uświadamianiem, przekonywaniem czy też wsparciem, a przede wszystkim rozmową wychowawczą. Kontrolowanie jest jedną z najczęstszych form pracy. Okazuje się, że prowadzone w tej formie oddziaływania, przy spełnieniu funkcji diagnozy resocjalizacyjnej, stosunkowo niskiej częstotliwości kontaktu z nadzorowanymi, wykorzystaniu zasobów zewnętrznych doprowadziły do pozytywnych zmian w życiu osób poddanych oddziaływaniom kuratora sądowego. Najważniejsze narzędzie, najczęściej wykorzystywane w pracy kuratora rodzinnego, to wciąż jego zasoby wewnętrzne (Kwadrans 2013), tj. np. wiedza z zakresu i umiejętność posługiwania się metodami pracy resocjalizacyjnej, własne predyspozycje, wrażliwość oraz inteligencja emocjonalna, empatia, zdolności interpersonalne, odporność psychiczna, trafność w doborze metod i umiejętności diagnostyczne, od których należałoby zacząć. Pozostaje jednak pytanie, w jaki sposób podnieść skuteczność i trwałość oddziaływań prowadzonych przez kuratorów rodzinnych? W świetle przeprowadzonych badań wydaje się, że rozwój ten może nastąpić przede wszystkim przez ustawiczne podnoszenie zawodowych kompetencji indywidualnych kuratorów sądowych, poprzez wdrożenie następujących elementów systemowych:

- 1) centralnego przygotowania aplikantów do pełnienia służby, a także zapewnienia centralnego systemu szkoleń ciągłych,
- 2) poprawy funkcjonowania zespołów kuratorskiej służby sądowej poprzez poprawę zarządzania służbą, podnoszenie kompetencji kierowników, właściwy dobór spraw do referatów, specjalizację kuratorów,
- 3) wdrożenie narzędzi usprawniających pracę, systemowe podejście do pracy z rodziną, wykorzystanie ośrodków kuratorskich w każdym sądzie rejonowym,

- 4) wdrożenie superwizji pracy: wychowawczej, resocjalizacyjnej, profilaktycznej i związanej z reintegracją społeczną,
- 5) opracowanie optymalnego narzędzia ewaluacyjnego dla kurateli rodzinnej,
- 6) dostosowanie programów oddziaływania indywidualnego oraz grupowego do potrzeb kuratorów wykonujących orzeczenia w sprawach rodzinnych.

Abstract: **Diagnosis, planning, work methodology of family curators**

The text is an attempt to describe and diagnose the activities carried out by court superintendents in the area of methodology of their work on the basis of nationwide research. The team established by the Institute of Justice developed a questionnaire, conducted an empirical (file) survey on a sample of over 500 court cases, a dogmatic, statistical, comparative and comparative analysis and the results of the observation not participating in the scope specified in the report. The article is only a fragment of these studies concerning preparation for work, diagnosis, to go on to indicate the way of planning, evaluation and selection of methods of rehabilitation, educational or preventive work by family curators. The analysis shows that the individual case study method (casework) is not the dominant way of working with supervised persons, but one of the most popular methods, even if it is not directly characterized in the documentation. The basic method of influence is direct psychotechnics – most often identified with dialogue, conversation, persuasion, motivation, awareness-raising, persuasion or support, and above all, educational conversation. Control is one of the most common forms of influence. The study ends with the presentation of conclusions, recommendations, recommendations and methodological indications as well as proposals for systemic solutions concerning also the possibilities of raising professional competences.

Key words: Probation officers, diagnosis, methodology of social rehabilitation work, evaluation.

Bibliografia

- [1] Bajkowski T., 2010, *System diagnosis of a family – integrative approach*, [w:] *Contemporary Challenges in Social Pedagogy*, (red.) E. Jarosz, M. Jůzl, M. Bargel jr., IMS, Brno.
- [2] Bajkowski T., 2013, *Uwarunkowania rodzinne kompetencji do komunikacji międzykulturowej współczesnej młodzieży*, [w:] *Pogranicze. Studia Społeczne*, t. 21, (red.) J. Nikitorowicz, A. Sadowski, M. Sobocki, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok.
- [3] Bębas S., 2015, *Metody i formy oddziaływań wychowawczych kuratorów sądowych*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny”, Vol. 33.
- [4] Czapów C., 1978, *Wychowanie resocjalizujące: elementy metodyki i diagnostyki*, PWN, Warszawa.
- [5] Czapów C., Jedlewski S., 1971, *Pedagogika resocjalizacyjna*, PWN, Warszawa.
- [6] Jaworska A., 2012, *Leksykon resocjalizacji*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.

- [7] Konopczyński M., 2006, *Teoretyczne podstawy metodyki kulturotechnicznych oddziaływań resocjalizacyjnych wobec nieletnich: zarys koncepcji twórczej resocjalizacji*, WN PWN, Warszawa.
- [8] Konopczyński M., 2009, *Metody twórczej resocjalizacji: teoria i praktyka wychowawcza*, WN PWN, Warszawa.
- [9] Kwadrans Ł., 2013, *Oczekiwane efekty resocjalizacyjne a rzeczywiste możliwości oddziaływania kuratorów sądowych*, „Resocjalizacja Polska”, nr 4, s. 275–287.
- [10] Pytka L., 2005, *Pedagogika resocjalizacyjna: wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne*, Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa.
- [11] Samek A., 2013, *Kodeks etyki kuratora sądowego – od kwalifikacji moralnych do kompetencji etycznych*, „Probacja”, nr 2, s. 129–142.
- [12] Stasiak K. i in., 2018, *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, Wolters Kluwer, Warszawa.
- [13] Wirkus Ł. (red.), 2017, *Wybrane programy resocjalizacyjne w praktyce kuratorów sądowych*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.

Akty prawne

- [14] Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j.: Dz.U. z 2015 r. poz. 2082 ze zm.).
- [15] Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi. (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 487 z późn. zm.).
- [16] Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (t.j.: Dz.U. z 2016 r. poz. 1654).
- [17] Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 1390).
- [18] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2003 r. w sprawie standardów obciążenia pracą kuratora zawodowego (Dz.U. Nr 116, poz. 1100).
- [19] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych.
- [20] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 lutego 2013 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych.
- [21] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 czerwca 2014 r. w sprawie nadzoru nad nieletnim.
- [22] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 października 2001 r. w sprawie ośrodków kuratorskich.

Źródła internetowe

- [23] <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2019/07/IWS-Kwadrans-%C5%81.-Metody-pracy-wychowawczo-resocjalizacyjnej-i-profilaktycznej-stosowane-przez-kurator%C3%B3w-s%C4%85dowych.pdf> [dostęp: 12 września 2019]
- [24] Kodeks Etyki Kuratora Sądowego, <http://kurator.webd.pl/kodeks-etyki-kuratora/> [dostęp: 15 września 2019].